

Nr 28.

Ankom till riksdagens kansli den 16 maj 1946 kl. 1 em.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 467) om viss begränsning av legitimation som tandläkare, m. m., såvitt propositionerna hänvisats till lagutskott, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 8 mars 1946 dagtecknad proposition, nr 148, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen
dels att antaga följande förslag till

L a g

angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 467) om viss begränsning av legitimation som tandläkare.

Härigenom förordnas, att lagen den 30 juni 1943 om viss begränsning av legitimation som tandläkare, vilken gäller till och med den 30 september 1946, skall äga fortsatt giltighet till och med den 30 september 1948.

dels ock att å riksstaten för budgetåret 1946/47 under femte huvudtiteln till Stipendier för blivande distriktstandläkare m. fl. anvisa ett förslagsanslag av 170 000 kronor.

Propositionen har såvitt angår det framlagda lagförslaget hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet. I övrigt har propositionen hänvisats till statsutskottet.

I samband med propositionen har andra lagutskottet till behandling förehåft följande i anledning av densamma väckta motioner nämligen nr 277 i första kammaren av fröken *Andersson* och herr *Mannerskantz*, nr 284 i samma kammare av herr *Gustaf Karlsson* samt nr 433 i andra kammaren av herr *Fagerholm m. fl.*

Motionerna I: 277 och II: 433, vilka äro likalydande, utmyнна i en hemställan att lagförslaget måtte avslås. I motionen I: 284 yrkas, att riksdagen måtte besluta att tandläkare vid sådant utövande av tandläkaryrket, som avses i lagen den 30 juni 1943 om viss begränsning av legitimation som

tandläkare, under ett år skall tjänstgöra i ett och samma tandvårdsdistrikt», samt att vederbörande utskott måtte utarbeta det tillägg till den i propositionen föreslagna lagtexten som föranledes av bifall till nämnda yrkande.

Beträffande de skäl som utöver vad som nedan angives anförts till stöd för det framlagda lagförslaget ävensom i fråga om de skäl motionärerna åberopat till stöd för sina yrkanden får utskottet hänvisa till propositionen och motionerna.

I ärendet ha till utskottet inkommit skriftliga framställningar från Sveriges förenade studentkårer och Sveriges kommunaltjänstemannaförbund. Därjämte har ingivits avskrift av en utav förstnämnda sammanslutning och Sveriges yngre akademikers centralorganisation till Kungl. Maj:t ingiven, den 28 februari 1946 dagtecknad skrift.

I syfte att tillgodose behovet av tandläkare inom folktandvården vidtogos år 1943 särskilda åtgärder. Sålunda stadgades genom *lagen den 30 juni 1943 (nr 467) om viss begränsning av legitimation som tandläkare*, att medicinalstyrelsen, där tandläkare icke äro att tillgå för tjänstgöring inom folktandvården, vid meddelande av sökt legitimation som tandläkare äger begränsa legitimationen att avse allenast rätt att utöva tandläkaryrket såsom innehavare av eller vikarie å tjänst inom sådan tandvård. Dylig begränsning må dock ej gälla längre än intill dess sökanden fullgjort tjänstgöring inom folktandvården under ett år. Tandläkare, för vilken legitimationen är på nu nämnt sätt begränsad, skall äga att vid uppehållande av tjänst inom folktandvården åtnjuta de förmåner, som utgå till distriktstandläkare inom det tandvårdsdistrikt, vartill tjänsten hör. Lagen upphör att gälla med utgången av september 1946.

Genom *kungörelse den 29 juli 1943 (nr 645) om stipendier för blivande distriktstandläkare m. fl.* föreskrevs vidare, att studerande vid tandläkarinstitutet må av medicinalstyrelsen tilldelas stipendium å 1 000 kronor årligen under högst fyra år, på villkor bland annat, att han förbinder sig att efter det han vunnit legitimation, som icke är begränsad i enlighet med förenämnda lag, tjänstgöra inom folktandvården under samma antal år som stipendium innehafts. Fullgöres icke dylig tjänstgöring eller fullföljas icke studierna till tandläkarexamen, skola uppburna stipendiebelopp jämte ränta därå återbetalas, där ej i särskild ordning befrielse därifrån medges.

Genom beslut den 19 september 1945 uppdrog Kungl. Maj:t åt *medicinalstyrelsen* att, efter hörande av de myndigheter och sammanslutningar vilkas hörande styrelsen funne lämpligt, verkställa utredning huruvida 1943 års lag om viss begränsning av legitimation som tandläkare vore behövlig jämväl för tid efter den 30 september 1946 samt, därest så vore fallet, om och i vad mån ändringar i lagen borde genomföras. I anledning härav inhäm-

tade medicinalstyrelsen yttranden från Sveriges tandläkarförbund, odontologiska föreningen, Sveriges tandvårdsinspektörsförening, svenska landstingsförbundet och svenska stadsförbundet. Innehållet i dessa yttranden återgives å s. 8—11 i propositionen.

Medicinalstyrelsen har därefter i skrivelse till Kungl. Maj:t den 29 november 1945 föreslagit, att lagen förlänas förlängd giltighet till och med utgången av september månad år 1949. I skrivelsen har medicinalstyrelsen inledningsvis upplyst, att av styrelsen godkända folktandvårdsplaner numera föreligga för samtliga 25 landstingsområden ävensom för städerna Malmö, Hälsingborg och Gävle samt att enligt dessa planer skola finnas sammanlagt 587 distriktstandpolikliniker (och 67 annexandpolikliniker), vid vilka skola tjänstgöra sammanlagt 968 distriktstandläkare. Styrelsen har därefter anfört följande.

Den 1 oktober 1943 hade verksamheten påbörjats vid 103 distriktstandpolikliniker, vid vilka arbetade 143 ordinarie distriktstandläkare och 13 vakansvikarier. Antalet obesatta tjänster var 63 och hela antalet vakanser alltså 76.

Den 20 november 1945 hade 181 distriktstandpolikliniker, med sammanlagt 365 distriktstandläkartjänster, trätt i verksamhet. Av dessa innehades 144 av ordinarie befattningshavare, 106 av tandläkare med begränsad legitimation, 7 av tandläkarstuderande med särskilt av medicinalstyrelsen utfärdat tillståndsbevis och 57 av utländska tandläkare med särskilt tillstånd av Kungl. Maj:t. Antalet obesatta tjänster var 51 och totala antalet vakanser alltså 221.

Såsom framgår av dessa siffror har vakansernas antal nästan tredubblats under de gångna två åren. Utan tillgång till nyexaminerade tandläkare och utländsk arbetskraft skulle utbyggandet av folktandvården helt stagnerat och befattningshavare saknats vid ett mycket stort antal polikliniker. Att situationen trots alla vidtagna åtgärder likväl är mycket allvarlig torde böra tillskrivas bland annat den omständigheten, att ombyggnaden av tandläkarinstitutet i många fall verkat fördröjande å studierna vid institutet och därigenom antalet utexaminerade tandläkare minskats främst under år 1944. Antalet nyexaminerade tandläkare, som erhållit till folktandvård begränsad legitimation, utgjordes under tiden den 1 oktober—31 december 1943 av 39, år 1944 av 40 och under tiden den 1 januari—29 november 1945 av 92 eller sammanlagt 171. Härtill komma under år 1945 13 tandläkare, vilka utan föregående tjänstgöring i folktandvården erhållit oinskränkt legitimation i och för upprätthållande av amanuensstjänst å tandläkarinstitutet.

Medicinalstyrelsen har mot bakgrunden av de nyss återgivna, av styrelsen lämnade uppgifterna till bedömande upptagit frågan om folktandvårdens rekryteringsproblem för de närmast följande åren till och med år 1949. Därvid har styrelsen anfört, att antalet nyexaminerade tandläkare kunde förväntas komma att uppgå till år 1946 92, år 1947 88, år 1948 118 och år 1949 120, samt att av dessa respektive 62, 52, 72 och 16 på grund av erhållna stipendier enligt kungörelsen den 29 juli 1943 vore skyldiga att tjänstgöra viss tid inom folktandvården. Styrelsen har anmärkt, att ett mindre antal stipendier eller lån på liknande villkor beviljats tandläkarstuderande av olika hu-

vudmän för folktandvården, men att därigenom tillgången på tandläkare för folktandvården under de närmaste åren icke påverkades i nämnvärd grad.

Med beaktande av att ett stort antal tandläkarstuderande innehaft stipendium under flera år och för den skull vore skyldiga att tjänstgöra däremot svarande antal år inom folktandvården har medicinalstyrelsen härefter sökt beräkna det antal tandläkare som komme att vara skyldiga att tjänstgöra i folktandvården under åren 1946—1949. Under förutsättning att 1943 års lag om begränsning av legitimation *icke* erhöle fortsatt giltighet har styrelsen funnit, att antalet tandläkare med skyldighet att fullgöra stipendietjänstgöring skulle komma att uppgå till

År.....	1946 (4:e kvartalet)	1947	1948	1949
Antal	62	152	70	25

Därest 1943 års lag erhöle fortsatt giltighet, skulle för tjänstgöring inom folktandvården kunna påräknas följande antal tandläkare

År.....	1946 (4:e kvartalet)	1947	1948	1949
Antal tandläkare med skyldighet att fullgöra stipendietjänstgöring.....	22	80	92	56
Antal tandläkare med begränsad legitimation	120	83	118	120
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	Summa	142	168	176

Med utgångspunkt från de sålunda erhållna siffrorna har medicinalstyrelsen därefter anfört följande.

Av de 106 tandläkare, som för närvarande fullgöra »praktikåret», hava 66 troligen avslutat detsamma den 30 september 1946. Återstående 40 tandläkare jämte de under mellanperioden nytillkommande (med undantag av amanuenser på tandläkarinstitutet) torde vid sistnämnda tidpunkt utgöra omkring 120 tandläkare.

Om lagen upphör att gälla, komma dessa tandläkare att sluta sin dittillsvarande tjänstgöring, dock med undantag av 62 stipendiater. Därför torde på en gång uppkomma (120—62) 58 nya vakanser. Ställningen skulle då bli 144 ordinarie befattningshavare, 64 vikarier och 62 stipendiater eller sammanlagt 270 tandläkare. Antalet vakanser skulle bli (365—270) 95. Under år 1947 ökas antalet tandläkare med stipendium från 62 till 152, varigenom vakanserna nedbringas till 5. År 1948 och 1949 komma 70 respektive 25 stipendiater att tjänstgöra och vakanserna att utgöra 87 respektive 132. Det har därvid förutsatts, att intet utbyggande av folktandvårdsorganisationen ägt rum.

Vid ett bibehållande av »praktikåret» efter den 1 oktober 1946 skulle under år 1947 förutom 144 ordinarie befattningshavare och 64 vikarier tjänstgöra 88 tandläkare med begränsad legitimation och 80 stipendiater, d. v. s. tillhoppa 376 befattningshavare. Härigenom gives möjlighet till ett utbyggande med (376 — 365) 11 nya tjänster. År 1948 beräknas antalet tandläkare med begränsad legitimation stiga till 118 och antalet stipendiater till 92, varigenom tandläkareantalet skulle ökas till 418 och ett ytterligare utbyggande med (418 — 376) 42 tjänster skulle möjliggöras. År 1949 torde tjänstgöra 120 tandläkare med begränsad legitimation och 56 tandläkare med stipendium. På grund av minskningen i antalet stipendiater skulle 32 distrikts-

tandläkartjänster bliva obesatta under året. Enligt denna beräkning har således antalet distriktstandläkartjänster under åren 1946—1949 kunnat ökas med (11 + 42) 53 nya tjänster.

Beträffande de sålunda verkställda beräkningarna har medicinalstyrelsen anfört följande.

Det är givet att alla dessa siffror äro tämligen osäkra. Det må ock framhållas att även en mångfald andra faktorer äro av betydelse vid bedömandet av denna fråga, t. ex. möjligheterna att få ordinarie befattningshavare och frågan om de utländska tandläkarnas fortsatta tjänstgöring i Sverige. I fråga om de manliga stipendiaterna föreligger en speciell svårighet, nämligen i avbrytandet av deras tjänstgöring i folktandvården för fullgörande av värnplikt. I detta sammanhang må även framhållas, att en viss tendens att vilja återbetala bekomna stipendie- och lånebelopp i stället för att fullgöra åtagna förbindelser förefinnes bland nyexaminerade tandläkare. Huruvida antalet tjänstgörande stipendiater under år 1948 och 1949 kommer att bli högre än vad som vid styrelsens beräkning antagits, blir beroende av i vad mån medel anslås till utdelande av stipendier under kommande läsår och i vad mån stipendierna komma att sökas av studerande. Situationen kan ock förbättras i den mån tandläkarna kvarstanna i folktandvården efter fullgjort »praktikår». Till belysande härav må nämnas, att av de 65 tandläkare, som hittills fullgjort »praktikåret» och erhållit oinskränkt legitimation, 23 eller ungefär en tredjedel kvarstannat tills vidare inom folktandvården. Om man med ledning därav skulle kunna räkna med ett hundratal tandläkare vid sidan av de i ovanstående beräkning medtagna skulle, om »praktikåret» bortfaller, vakanserna år 1949 reduceras till ett trettiotal. Men något utbyggande av folktandvårdsverksamheten bleve icke möjligt. Om däremot »praktikåret» bibehålles, skulle man kunna inrätta ytterligare (100 — 32) 68 nya distriktstandläkartjänster, d. v. s. under åren 1946—1949 sammanlagt (53 + 68) 121 nya tjänster, motsvarande ungefär 30 nya sådana per år.

På grundval av det anförda har medicinalstyrelsen, såsom tidigare nämnts, hemställt, att 1943 års lag förlänas fortsatt giltighet till och med utgången av september 1949. I anledning av innehålllet i de av styrelsen infordrade yttrandena har styrelsen anfört följande.

Medicinalstyrelsen beaktar de principiella betänkligheter som rests mot det system, som införts genom lagen. Det tvångsläge i fråga om tillgången på tandläkare som föranledde lagens tillkomst är emellertid alltjämt rådande. Från olika håll har föreliggande spörsmål setts ur den synpunkten, att endast nackdelar för de nyexaminerade föreligga. Det synes dock medicinalstyrelsen uppenbart, att de unga tandläkarna kunna draga nytta av att inom folktandvården erhålla en ytterligare erfarenhet främst beträffande barn- och annan socialtandvård såsom ett värdefullt komplement till den utbildning, som meddelats vid tandläkarinstitutet. De komma därigenom på ett tidigt stadium i intim kontakt med de stora sociala tandvårdsproblemen, samtidigt som de erhålla rutin i yrket. Av 171 tandläkare, som fullgjort eller fullgöra »praktikåret» inom folktandvården, ha 53 tjänstgjort å enmanspolikliniker och 118 å två- eller flermanspolikliniker. Man finner här en tydlig tendens hos de nyexaminerade att söka sig till de större poliklinikerna, trots att de härigenom gå förlustiga det föreståndararvode (400 kronor), som utgår vid

enmanspolikliniker. Motiven härför torde åtminstone delvis säkerligen böra sökas i den omständigheten, att de unga tandläkarna anse sig behöva äldre kollegers stöd och ledning.

I Danmark har man alltjämt ansett det nödvändigt med en liknande ytterligare skolning under två år efter avläggandet av tandläkarexamen, innan fullständig legitimation, s. k. *jus practicandi*, erhålles.

I övrigt kan framhållas, att de nyexaminerade tandläkarna åtnjuta samma löneförmåner som äldre, mera erfarna tandläkare vid första anställningen, där ej fråga är om ålderstillägg. Medelinkomsten för distriktstandläkarna var under år 1944 12 284 kronor.

Över medicinalstyrelsens skrivelse ha genom remiss yttranden inhämtats från statskontoret och tandläkarinstitutets lärarråd, varjämte de av medicinalstyrelsen tidigare i ärendet hörda sammanslutningarna beretts tillfälle att ånyo yttra sig. För innehållet i de avgivna yttrandena lämnas redogörelse å s. 14—17 i propositionen.

Föredragande departementschefen, statsrådet Möller, anförde vid remiss av lagförslaget till lagrådet:

»Redan i samband med tillkomsten av 1943 års lag om viss begränsning av legitimation som tandläkare framhöll jag, att förverkligandet av tanken på en allmän folktandvård måste anses som en angelägenhet av synnerlig vikt samt att det ur allmän synpunkt vore en allvarlig företeelse, att den bristande rekryteringen av tandläkare till folktandvården i väsentlig utsträckning omöjliggjorde förverkligandet av de anslagsbeviljande myndigheternas beslut om inrättandet av folktandvårdspolikliniker. Lagen tillkom i syfte att råda bot på det nödläge som sålunda förelåg. Av den redogörelse medicinalstyrelsen lämnat för den nuvarande situationen på folktandvårdens område framgår också, att, därest icke lagstiftningen genomförts, utbyggnaden av folktandvården skulle helt stagnerat. Antalet ordinarie distriktstandläkare är sålunda för närvarande praktiskt taget detsamma som vid tiden för lagens tillkomst. Den utbyggnad av folktandvården som sedan dess ägt rum är i och för sig av relativt obetydlig omfattning och den har möjliggjorts endast tack vare skyldigheten för nyexaminerade tandläkare att — till följd av legitimationens begränsning eller på grund av erhållna stipendier — tjänstgöra viss tid inom folktandvården i förening med den tillfälligheten att ett icke ringa antal utländska tandläkare under de senaste åren såsom flyktingar sökt sig hit till landet och kunnat tagas i anspråk för tjänstgöring inom folktandvården. I vad mån man framdeles kan räkna med att på sistnämnda sätt fylla vakanta tandläkartjänster inom folktandvården är uppenbarligen ovisst.

1943 års lagstiftning gäller till och med den 30 september 1946. Vid bedömande av frågan huruvida lagens giltighetstid bör förlängas måste till en början fastslås att man under de närmaste åren icke torde kunna räkna med någon nämnvärt ökad frivillig rekrytering till folktandvården. Antalet nyexaminerade tandläkare har under de senaste åren till följd av olika om-

ständigheter varit lägre än normalt. Värnplikts- och beredskapstjänstgöring har för många tandläkarstuderande fördröjt avläggandet av tandläkarexamen, och ombyggnaden av tandläkarinstitutet har därjämte medfört en tillfällig minskning av examinationskapaciteten. Denna har dock numera utökats från 90 till 120 nya tandläkare om året. Enligt beslut vid 1945 års riksdag skall vidare från och med den 1 januari 1948 inrättas ett nytt tandläkarinstitut med en årlig examinationskapacitet av 80 tandläkare, i samband varmed beslut fattats om antagande från och med vårterminen 1946 av ytterligare 40 tandläkarstuderande. Riksdagen har vidare i princip beslutat inrättandet framdeles av ytterligare ett tandläkarinstitut. De åtgärder som sålunda vidtagits för att öka tillgången på tandläkare komma emellertid icke att göra sig märkbara under de närmaste åren. Det årliga tillskottet av nyexaminerade tandläkare kan först år 1948 förväntas uppgå till det antal som motsvarar det hittillsvarande tandläkarinstitutets utökade examinationskapacitet och de övriga åtgärderna komma att få någon verkan tidigast år 1950.

Medicinalstyrelsen har på grundval av gjorda beräkningar angående tillgången på tandläkare för folktandvårdens behov under åren 1946—49 kommit till den uppfattningen, att utan en förlängning av giltighetstiden för 1943 års lag verksamheten vid redan upprättade folktandvårdspolikliniker icke kan upprätthållas i nuvarande omfattning och att även med en dylik förlängning folktandvårdsverksamheten kan ytterligare utbyggas i endast obetydlig omfattning.

Mot medicinalstyrelsens beräkningar har Sveriges tandläkarförbund invänt, att styrelsen icke tagit hänsyn till den ökade skyldighet att tjänstgöra inom folktandvården, som kunde komma att föreligga på grund av stipendier, som komme att utdelas under de närmaste åren. I anledning härav har medicinalstyrelsen under hand upplyst, att av de 88 tandläkarstuderande, vilka beräknas avlägga tandläkarexamen under år 1947, 70 redan erhållit stipendier ett eller flera år och att de övriga 18, oaktat de haft tillfälle söka stipendium minst två gånger, underlåtit att begagna sig av denna möjlighet. Av de studerande som beräknas avlägga examen år 1948 ha, trots att två tillfällen att söka stipendier förelegat för dem, endast 16 velat binda sig för stipendietjänstgöring. Styrelsen har vidare anmärkt, att antalet stipendiesökande år 1945 varit lägre än år 1944, varför styrelsen ifrågasatt om man vågade räkna med något större antal stipendiesökande ur denna årsklass. Vad slutligen anginge stipendiaternas antal i den årsklass, som komme att utexamineras år 1949, har styrelsen ansett det för närvarande ej kunna göras något säkert antagande härom.

Vad medicinalstyrelsen sålunda anfört synes mig giva vid handen, att man, åtminstone beträffande åren 1947 och 1948, för folktandvårdens del måste räkna med ett nödläge av samma art som förelåg vid genomförandet av 1943 års lagstiftning. Andra åtgärder för att råda bot på detta nödläge än

att bibehålla skyldighet för de nyexaminerade tandläkarna att under viss tid tjänstgöra inom folktandvården torde icke stå till buds. De åtgärder som av olika remissinstanser föreslagits för att stimulera rekryteringen av tandläkare till folktandvården kunna uppenbarligen icke leda till någon förbättring av läget förrän på ganska lång sikt. I detta sammanhang vill jag påpeka att jag, såsom ock av mig framhållits i svar på en vid 1945 års riksdag framställd interpellation, har för avsikt att inom den närmaste framtiden söka få till stånd en översyn av samtliga författningar och anordningar som beröra folktandvården.

De betänkligheter som kunna föreligga mot att giva lagen fortsatt giltighet synas böra ställas i belysning av de sålunda angivna förhållandena. Till den del dessa betänkligheter äro av samma principiella innebörd som de, vilka anfördes i samband med lagstiftningens tillkomst, saknar jag anledning att gå in på desamma. Vad i övrigt anförts mot en förlängning av lagens giltighetstid synes mig icke heller vara av den beskaffenhet att det kan uppväga önskvärdheten av ett upprätthållande och fortsatt utbyggande av folktandvården.

Medicinalstyrelsen har föreslagit att 1943 års lag gives förlängd giltighet under ytterligare tre år. Med hänsyn till de omständigheter som föreligga vill jag emellertid föreslå, att den förlängda giltighetstiden begränsas till två år i avvaktan på den vidare utvecklingen och särskilt den omfattning i vilken tandläkarstuderande genom sökande av stipendier — vare sig statliga sådana eller stipendier beviljade av folktandvårdens huvudmän — komma att för framtiden binda sig för tjänstgöring inom folktandvården. Någon ändring i lagen i samband med förlängningen av dess giltighetstid torde, såsom medicinalstyrelsen funnit, ej vara påkallad.»

Inom *lagrådet* anförde

1) regeringsrådet *Kellberg* samt justitieråden *Guldborg* och *Santesson*:

»Vid antagandet av 1943 års lag om viss begränsning av legitimation som tandläkare framhölls med styrka, att lagen, mot vilken kunde resas vägande principiella betänkligheter, borde gälla endast såsom ett provisorium. Enligt det remitterade förslaget skall lagen nu erhålla fortsatt giltighet till och med den 30 september 1948, och av den förebragta utredningen framgår, att även efter nämnda tidpunkt svårigheter komma att möta att tillgodose behovet av tandläkare inom folktandvården. Vid sådant förhållande kan starkt ifrågasättas, huruvida det är riktigt att nu förlänga lagens giltighetstid. Då vissa av de omständigheter, som föranledde lagens antagande, ännu äro för handen och ett upphörande av den på lagen grundade tjänstgöringsskyldigheten skulle allvarligt äventyra folktandvården, synes dock förslaget icke böra avstyrkas. Det är emellertid angeläget, att åtgärder snarast vidtagas för att på annat sätt bereda tillgång till erforderligt antal kvalificerade tandläkare för folktandvårdens upprätthållande.»

2) justitierådet *Ekberg*:

»Efter beredskapens avveckling ha förutsättningarna för ifrågavarande lagstiftning så förändrats, att densamma, som innebär ett allvarligt avsteg från gällande rättsgrundsatser, icke kan försvaras. Jag avstyrker fördens skull, att förslaget upphöjes till lag.»

I anledning av de inom lagrådet avgivna yttrandena anförde *föredragande departementschefen* vid propositionens avlåtande:

»Av vad jag förut anført i detta ärende torde framgå, att jag funnit de principiella betänkligheter, som otvivelaktigt kunna hysas mot den här ifrågavarande lagstiftningen, böra vika för angelägenheten att upprätthålla och i görlig mån utbygga folktandvården. Denna min uppfattning har delats av lagrådets flesta ledamöter. I anledning av vad en skiljaktig ledamot av lagrådet yttrat vill jag framhålla, att de återverkningar på utbildningen av nya tandläkare, som förorsakats av beredskapsförhållandena, alltjämt äro i viss mån kännbara och att denna omständighet endast var en bland dem, som ledde till genomförandet av 1943 års lagstiftning.»

Vid behandlingen av det förslag, som ledde till antagandet av 1943 års lag om viss begränsning av legitimation som tandläkare, framställdes erinringar av principiell art mot den föreslagna lagen. Det anfördes, att lagstiftningen innebure ett avsteg från gällande rättsgrundsatser vilket icke kunde försvaras. Emellertid voro statsmakterna av den uppfattningen, att ett dylikt avsteg i det föreliggande fallet vore starkt motiverat. I andra lagutskottets av riksdagen godkända utlåtande i anledning av den proposition, varigenom förslaget till 1943 års lag framlades för riksdagen, framhölls i första hand såsom skäl för ett sådant avsteg, att det ur folkhälsosynpunkt framstode såsom ofrånkomligt att folktandvården skulle kunna behörigen upprätthållas. Svårigheterna att tillgodose behovet av tandläkare inom folktandvården hade emellertid blivit alltmera uppenbara och den uppkomna situationen innebure för folktandvården ett verkligt nödläge, som knappast kunde undanröjas annat än genom en lagstiftning av föreslagen art. I fortsättningen hänvisade utskottet även till de för den nyexaminerade tandläkaren goda löneförmåner som folktandvården erbjöde. Utskottet underströk emellertid jämväl, att den föreslagna lagen vore att betrakta såsom ett provisorium och att den alltså icke borde förnyas om icke trängande behov därav föreläge.

Utskottet.

I de i anledning av den nu föreliggande propositionen väckta motionerna I: 277 och II: 433 göras mot en förlängning av lagen samma principiella erinringar som framställdes vid lagens antagande.

Av den utredning som förebragts i propositionen får anses framgå, att — utan en förlängning av gillighetstiden för 1943 års lag för de närmaste åren — verksamheten vid redan upprättade folktandvårdspolikliniker icke

under samma tid kan upprätthållas i nuvarande omfattning och att även med en dylik förlängning folktandvårdsverksamheten kan ytterligare utbyggas i endast obetydlig omfattning. På grund härav och med hänsyn till i övrigt föreliggande omständigheter synes framgå, att svårigheterna att tillgodose behovet av tandläkare för folktandvården åtminstone för den närmaste tiden äro av sådan storleksordning, att ett nödläge av samma art som vid antagandet av 1943 års lag får anses föreligga för folktandvårdens del. Detta nödläge torde liksom fallet var år 1943 icke kunna avhjälpas på annat sätt än genom bibehållande av skyldigheten för nyexaminerade tandläkare att under viss tid tjänstgöra inom folktandvården. Vid nu angivna förhållanden torde en förlängning av lagen få anses vara av trängande behov påkallad. Liksom vid antagandet av 1943 års lag böra då de principiella betänkligheter som kunna resas mot lagstiftningen vika.

Om sålunda utskottet kan tillstyrka, att 1943 års lag, såsom i propositionen föreslås, erhåller förlängd giltighet till och med den 30 september 1948, anser sig utskottet emellertid icke böra förorda det i motionen I: 284 framförda förslaget, att tandläkare under tiden för den begränsade legitimationen skall tjänstgöra inom ett och samma tandvårdsdistrikt. Det synes utskottet som om införandet av en sådan föreskrift skulle gå utöver vad som är nödvändigt för vinnande av lagstiftningens syfte. Även om den ifrågasatta bestämmelsen skulle medföra vissa fördelar för folktandvården, torde dessa icke vara av den art att de motivera den ytterligare inskränkning i tandläkarnas rörelsefrihet som bestämmelsen skulle innebära.

Såsom framgår av propositionen skall enligt beslut av 1945 års riksdag från och med den 1 januari 1948 inrättas ett nytt tandläkarinstitut med en årlig examinationskapacitet av 80 tandläkare. Riksdagen har vidare i princip beslutat inrättande framdeles av ytterligare ett tandläkarinstitut. I propositionen nr 241 till innevarande års riksdag angående anslag till utbildning av tandläkare m. m. har chefen för ecklesiastikdepartementet uttalat, att byggnader för sistnämnda institut böra uppföras snarast möjligt. Vad särskilt angår tillgången till tandläkare för folktandvårdens behov har utskottet uppmärksammat, att chefen för socialdepartementet den 26 sistlidne april tillkallat sakkunniga för verkställande av översyn av folktandvårdsorganisationen. I direktiven för dessa sakkunnigas arbete har bl. a. angivits, att — icke minst med hänsyn till de betänkligheter som 1943 års lag måste väcka — särskilda åtgärder böra övervägas för att stimulera rekryteringen av tandläkare till folktandvården. Med hänsyn till nu angivna förhållanden torde det kunna förväntas, att folktandvårdens behov av tandläkare inom skälig tid skall kunna tillgodoses utan tillgripande av nämnda lag.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen måtte med avslag å motionerna I: 277, I: 284 och II: 433 antaga det genom propositionen nr 148 framlagda lagförslaget.

Stockholm den 14 maj 1946.

På andra lagutskottets vägnar:

ÅKE HOLMBÄCK.

Vid ärendets behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar *Holmbäck*, *Hage**, *Sten*, fröken *Andersson*, herrar *Nils Elowsson*, *Hallagård* och *Carl Eric Ericsson*;

från andra kammaren: herrar *Olovson* i Västerås*, *Hellbacken**, *Hermansson**, fru *Johansson*, herrar *Larsson* i Östersund, *Osterman*, *Andersson* i Gisselås och *Carlsson* i Bakeröd.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer

1) av herrar *Holmbäck* och *Osterman*;

2) av fröken *Andersson* och herr *Carl Eric Ericsson*, vilka anført:

Enligt svensk rättsuppfattning har det varit en allmänt vedertagen princip, att enskilda medborgare skola äga rätt att fritt förfoga över sin arbetskraft. Avsteg från förevarande princip har medgivits endast genom värnplikts- och tjänstepliktslagstiftningen.

Den år 1943 antagna lagen om viss begränsning av legitimation som tandläkare, vars giltighetstid utgår den 30 september i år, innebär ett allvarligt avsteg från principen om arbetskraftens frihet. Lagen genomfördes också under starkt motstånd från skilda håll. Det framhölls med skärpa, att de omständigheter som åberopades till stöd för lagen alls icke vore jämförbara med dem som föranlett tjänstepliktslagen.

Det synes oss alltjämt uppenbart, att ifrågavarande lagstiftning är ägnad att ingiva synnerligen stora betänkligheter och icke kan rättfärdigas av rådande brist på tandläkare inom folktandvården.

Såsom skäl för lagens antagande framhölls år 1943 bland annat, att bristen på tandläkare i folktandvården delvis hade sin grund i rådande

krisläge, i det att ett stort antal tandläkare fullgjorde militärtjänstgöring. Efter beredskapens avveckling är sålunda en väsentlig förutsättning för lagens antagande icke längre för handen.

Principen om arbetskraftens frihet torde i avsevärd utsträckning vila på den erfarenheten att arbete blir bäst verkställt, om det utföres på frivillighetens grund. Erfarenheterna under den tid 1943 års lag tillämpats ha också givit vid handen, att lagen i åtskilliga hänseenden icke varit till gagn för folktandvården. Härutinnan kan särskilt åberopas ett i propositionen återgivet remissyttrande från Sveriges tandvårdsinspektörsförening, som är en sammanslutning av de för folktandvården närmast ansvariga tjänstemännen inom de olika landstingen. Föreningen betonar, att tjänstgöringens tvångskaraktär icke är till nytta för folktandvården och att lagstiftningen icke synes stödja folktandvården i avsedd riktning.

Under åberopande av vad sålunda anförts få vi hemställa,

att det genom propositionen framlagda lagförslaget icke måtte av riksdagen antagas.